

Italiaanse Toestanden

LEVEN & OVERLEVEN IN ITALIË

Stef Smulders

ITALIAANSE TOESTANDEN

LEVEN EN OVERLEVEN IN ITALIË

Stef Smulders

Uitgeverij Boekenbent
BARNEVELD

Versie 1.0

Copyright © 2014 by Stef Smulders

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur, met uitzondering van korte citaten in recensies en voor bepaalde andere niet-commerciële doeleinden, zoals toegestaan door de auteurswet. *No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording, or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the author, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law.*

Stef Smulders
Frazione Spagna 9
27047 Montecalvo Versiggia (PV), Italië
www.duepadroni.it

Typografie: ©2013 BookDesignTemplates.com
Omslagontwerp: Henno Drop, Identity Design, Rotterdam
Omslagfoto: *Il primo tuffo* – Stef Smulders

Italiaanse Toestanden/Stef Smulders.
ISBN 978-94-6203-530-0

*Voor Nico
mijn eigen padrone di fiducia*

Ik heb ooit eens gedacht dat je over Italië zou kunnen schrijven door gewoon een lijst te maken van al die Italiaanse woorden die onvertaalbaar zijn, of waarvan de vertaling je nauwelijks iets zegt, en vervolgens tientallen anekdotes te geven die illustreren hoe ze worden gebruikt.

Italiaanse opvoeding – Tim Parks

November 2008

Toen we het huis driekwart jaar geleden kochten was het direct bewoonbaar. En nu?

We bivakkeren de hele dag in de woonkeuken van het beneden-appartement. Een scherm plasticfolie voor de doorgang naar het woongedeelte moet het ergste bouwstof tegenhouden. Om ons heen horen we de hele dag geschreeuw, gedreun, gehamer. Een paar uur geleden is de stroom uitgevallen en het begint nu aardig koud te worden. 's Avonds verhuizen we via een met stof en puin bedekte trap naar boven, om bij de tv in onze toekomstige woonkamer wat afleiding te zoeken. Ook de woonkamer is met plasticfolie afgescheiden van de keuken en van de slaap- en studeerkamer. In de muren van alle drie deze ruimtes is weken geleden een gat gehakt, daar waar openslaande deuren en een raam moeten komen. Nu waaien wind en kou erdoor naar binnen. Uitgeput en versuft van de zoveelste onrustige dag staren we zwijgend voor ons uit. Wat er op tv verschijnt, dringt nauwelijks tot ons door.

WAAR ZIJN WE AAN BEGONNEN?

I

Pavia

SEPTEMBER 2007 – FEBRUARI 2008

Non ci sono problemi

Mijn rechterbeen stond nog op de grond maar toch reed de auto van de makelaar al weg. Alleen door mijn been snel binnenboord te trekken en het portier dicht te slaan, kon ik een ongeluk voorkomen. De makelaar had haast! We gingen twee huizen bekijken in de Oltrepò Pavese, aan de overkant van de grote rivier de Po, die dwars door Noord-Italië loopt. Ik zat voorin en de makelaar kletste honderduit in rap Italiaans. Ik verstond maar een deel van wat hij zei, ook doordat ik werd afgeleid door het verkeer waar we op zijn Italiaans doorheen kruisten.

Sinds een aantal weken woonden we in het rustige, historische universiteitsstadje Pavia. Ik ging er het komende halfjaar mijn masterstudie Middeleeuwse Cultuur voortzetten en mijn echtgenoot Nico zou er van een welverdiende *sabbatical* gaan genieten. Hij ging dus stofzuigen, boodschappen doen en koken, terwijl ik onderdook in lang vervlogen tijden. Maar stiekem kriebelde er een andere, nauwelijks uitgesproken wens: zouden we niet ... , als we nu eens ... , stel je voor dat ... ?

En nu al, zo kort na het begin van ons verblijf in Pavia, gingen we een paar huizen bekijken! Om er definitief te gaan wonen! En om een *bed-and-breakfast* te gaan beginnen. Al snel nadat we in Pavia waren komen wonen, hadden we namelijk het wijngebied de Oltrepò Pavese ontdekt, een streek die op een halfuurtje rijden ten zuiden van Pavia ligt. We waren meteen verliefd. Wat een mooi gebied! En dus was onze geheime wens nog sterker gaan kriebelen: als we hier toch eens een geschikt huis zouden kunnen vinden, boven op een heuvel, met een panoramisch uitzicht ... In een van de gratis blaadjes van de vele *agenzie immobiliari*, de makelaarskantoorjes, hadden onze gretige ogen al snel een huis ontdekt dat aan al onze eisen leek te voldoen.

En naar dat huis waren we nu op weg, met een makelaar die vooral gediplomeerd leek in gladde praatjes en 'sportief' autorijden.

Eenmaal ten zuiden van Pavia was het rustiger op de weg zodat ik het Italiaans van Olita, zoals onze makelaar heette, beter kon volgen. Hij had het vooral over zijn kennis van zaken en over de goede staat van de huizen die we gingen bekijken. Wat er eventueel niet naar onze zin was, kon eenvoudig en zonder extra kosten worden aangepakt, zei hij. Dat had hij al met de verkopers afgesproken. "*Non ci sono problemi,*" riep hij enthousiast. Als de kleur van het huis ons niet zou bevallen dan kon het overgeschilderd worden, nog voor de oplevering, in elke, ja, echt elke kleur die we maar wilden, zelfs pimpelpaars, beweerde Olita. "*Non ci sono problemi!*" En de door maandenlange (of jarenlange?) verwaarlozing in oerwouden veranderde tuinen zouden speciaal voor ons 'ontgonnen' worden.

Het landschap dat we ten zuiden van Pavia zagen was vooralsnog vlak, met overal waar je keek rijstvelden (voor de beroemde Italiaanse *risotto*), akkers en populierenplantages. Langs de provinciale weg passeerden we veel lintbebouwing: een onafgebroken afwisseling van huizen en fabrieksgebouwen in alle soorten en maten. We reden op volle snelheid door dorpjes met winkeltjes, restaurants en barretjes. Olita negeerde stoïcijns de witte bordjes die elektronische snelheidscontroles in het vooruitzicht stelden. Betaalde zijn werkgever de boetes? Of draaiden wij daar indirect voor op? We wisten al dat we Olita provisie verschuldigd waren als we via hem een huis zouden kopen. We hadden ons namelijk in Nederland al goed voorbereid op alle rampen die er voor aspirant-kopers van een huis in Italië in het verschiet lagen. Het was opletten geblazen! Zich niet bewust van mijn argwaan reed Olita in volle vaart verder. Op verschillende plekken langs de kant van de weg stonden monumentjes die door nabestaanden waren opgericht om hun geliefde, tragisch verongelukte wegpiraat te herdenken. Olita was kennelijk niet bang om ook zo te eindigen want langzaam rijdende voorliggers haalde hij

genadeloos in, doorgetrokken streep of niet. Later, toen we al een paar maanden in de Oltrepò woonden, ontdekten we vlakbij zelfs een *santuario*, een herdenkingskapel voor de vele verkeersslachtoffers die hier kennelijk vielen. Het spreekwoordelijke roekeloze rijgedrag van de Italiaan berustte misschien echt op waarheid. Olita deed in ieder geval zijn best om dit clichébeeld te bevestigen. Af en toe kwamen ons twee tegenliggers naast elkaar tegemoet, maar gelukkig pasten er hier gemakkelijk drie auto's op de tweebaansweg. *Non ci sono problemi*.

We bereikten de Ponte della Becca, de één kilometer lange ijzeren brug uit 1912, die de samenvloeiing van de Po en de Ticino overspant. Aan de andere kant begon de Oltrepò, eerst nog vlak, maar al snel heuvelachtig. Daar in de verte zou het huis van onze dromen moeten liggen. We zagen de eerste wijngaarden verschijnen. Op een uitloper van de heuvels stond de toren van een opvallend kasteel en we raadpleegden onze regionale deskundige, genaamd Olita. “Welk kasteel is dat?” vroegen we nieuwsgierig. Hij wist het niet. Maar “*Non ci sono problemi*,” hij zou het navragen en het ons laten weten, zei hij. Misschien werd ons huis toch niet pimpelpaars ...

Het werd nu al snel duidelijk waarom Olita haast had: hij kende de weg niet en reed kriskras door de heuvels, op zoek naar herkenningpunten. Wonder boven wonder vonden we het geselecteerde huis, dat niet zo geschikt bleek als we dachten, in welke kleur het ook geschilderd zou worden. Aan één kant lag het tegen een talud, aan de andere kant blokkeerde een lelijke schuur het uitzicht. De tuin was van postzegelformaat. Jammer. Gelukkig hadden we uit het aanbod van Olita's *agenzia* op basis van de gunstige prijs nog een tweede huis gekozen. Op het fotootje bij de advertentie zag dit huis er niet aantrekkelijk uit: een grauwgrijs betonblok zonder kraak of smaak. Maar ja, als we toch in de buurt waren ...

Het tweede deel van de puzzelrit bracht ons onder veel binnensmonds gevloek en gemompel van Olita bij het goedkopere huis.

De buitenkant beloofde ook in werkelijkheid niet veel goeds, daar zou geen enkele kleur uit de regenboog iets aan kunnen veranderen. Maar de binnenkant! Het huis bestond uit twee appartementen van elk honderd vierkante meter. Het onderste appartement was van binnen geheel gemoderniseerd en had nieuwe plavuizen, was overal voorzien van cv, het had een complete keuken, er was een zitruimte mét sofa's en er was een kant-en-klare moderne badkamer. Het appartement was op de aansluiting van gas en elektra na direct woonbaar. We raakten enthousiast.

Na de bezichtiging van dit eerste appartement leidde Olita ons naar het appartement op de eerste verdieping en daar opende hij de luiken van de slaapkamer die aan de dalzijde lag. Een fabelachtig uitzicht van glooiende heuvels en impressionistisch gekleurde wijngaarden ontvouwde zich voor onze ogen. In de verte zagen we het karakteristieke maar vooralsnog onbekende kasteel liggen. En verderop lag nóg een kasteel. En daar nóg een. We waren verkocht. *Non ci sono problemi!* Daar waren wij nu wel voor even van overtuigd.

Via Moruzzi

Onze uitvalsbasis bij het zoeken van een woonhuis was het appartement van Giorgio en Franco in Pavia, dat we met het nodige geluk gevonden hadden. In de zomer van 2007 waren we een week naar Pavia gekomen om een appartement voor mijn halfjarig studieverblijf en Nico's *sabbatical* te vinden. Die week leek in eerste instantie op een totale mislukking uit te draaien want de geschikte verblijven die we vanuit Nederland op internet hadden gevonden vielen een voor een af. Zo konden we een door ons geselecteerd appartement weliswaar bezichtigen, maar bleek het nog niet zeker dat de huidige huurders echt zouden vertrekken. Waarom had de eigenaar dat niet eerder gezegd, vroegen wij ons geïrriteerd af. Wat had het voor zin een appartement te gaan bekijken dat (nog) niet beschikbaar was? Durfde de huurder ons niet teleur te stellen en had hij de afspraak daarom maar door laten gaan? Maar nu waren we nog veel teleurgestelder! Italiaanse gebruiken zeker, dachten we, verontwaardigd over zo'n vreemde handelwijze.

We moesten hopen dat het laatste door ons geselecteerde appartement ons ook zou bevallen en nog wel beschikbaar zou zijn. Hoewel we voor dit appartement pas 's avonds een afspraak hadden, gingen we er vooraf al even kijken om de omgeving bij daglicht te kunnen zien. We zagen op het overzicht van naambordjes en huisnummers dat het naambordje van dit appartement leeg was. Het appartement was kennelijk niet verhuurd: dat bood alvast een hoopvol perspectief! 's Avonds keerden we dus vol goede moed terug en belden aan. Maar wat zagen we daar? Tot onze verbijstering stond er nu opeens wél een naam bij het nummer van het appartement! Dat kon maar één ding betekenen, stelden we met pijn in het hart vast: het appartement was intussen verhuurd. Maar de verhuurders zou-

den ons toch niet voor niets laten komen? Hadden we eerder op de dag wel goed gekeken? Was dit niet gewoon de naam van de vorige huurder? We hoopten er maar het beste van en belden aan.

Het toegangshek klikte open en vol twijfels stapten we naar binnen. Bij het appartement deed een jong stel open, dat geen sjoerge gaf. We kregen het hele appartement te zien, met alle voors en tegens en begeleid door allerlei toelichtingen. Het bleek een nogal kale, modern ingerichte en niet al te ruime woning, maar omdat we geen alternatief meer hadden zeiden we na de rondleiding tegen het stel dat we het huren wilden. "Tja," reageerde het meisje toen heel schuchter, "er is wel een probleempje." Het appartement was dus al verhuurd. Wij stortten na de fatale mededeling geestelijk in want wat moesten we nu? In de rest van de week die we voor onze zoektocht hadden uitgetrokken zouden we nooit meer een verblijf kunnen vinden. Het meisje zag onze verslagenheid en zat er erg mee in haar maag. Op eens herinnerde ze zich dat een vriend van haar over een gemeubileerd appartement beschikte dat hij misschien wel zou willen verhuren. "Ja, ja, wij zijn erg geïnteresseerd," riepen we allebei, toen het meisje ons deze laatste strohalm toewierp. Ze belde daarop die vriend, Giorgio, en sprak met hem af dat hij ons bij het station van Pavia zou opwachten, om ons naar zijn appartement aan de Via Moruzzi te begeleiden.

Bij het station zagen we geen Italiaan die zichtbaar op zoek was naar mensen met wie hij een afspraak had. We wachtten dus maar bij de ingang. Het duurde niet lang of daar ging mijn mobiel af. "*Sono qui*, ik ben hier," hoorde ik een stem zeggen en tegelijk zag ik iemand op ons afkomen: dat moest Giorgio zijn. Hij had ons van een afstand geobserveerd om te beoordelen of we wel *persone serie*, serieuze mensen, waren. Gelukkig oordeelde hij dat wij dat waren en reden we al snel achter hem aan naar het appartement dat ons uit de brand zou moeten helpen. Tot onze grote opluchting was het appartement van zijn ouders (want dat was het) het mooiste van de appartementen die

we gezien hadden. Onze zoektocht was alsnog gelukt, niet dankzij onze zorgvuldige voorbereiding, maar door het improvisatievermogen van een Italiaanse, die een kennis had die ... Was dit een voorproefje van wat we in Italië verder nog gingen meemaken?

Vista sui tetti di Pavia

Met de grote zonnebril (donkere ronde glazen, dikke plastic rand) die ze net had opgediept uit haar tas om haar ogen te beschermen tegen de felle Italiaanse zomerzon, leek ze wel wat op *la Loren* in haar goede dagen: *la Nagel*, de onderzoekster op het gebied van de middeleeuwse astrologie met wie ik op de universiteit van Pavia zou gaan samenwerken. Haar steile, gitzwart geverfde haar versterkte de illusie: dat moet vroeger iets geweest zijn, van oh-la-la en ga maar na. Maar de trappen van de oude universiteitsgebouwen vergden intussen het uiterste van haar adem en de o zo karakteristieke keitjes van de historische straten van Pavia meed ze zoveel mogelijk: daarop waren haar modieuze schoenen en vermoeide voeten niet berekend.

Ze woonde in Milaan, net als bijna alle andere medewerksters van de faculteit en kwam elke dag met de trein naar Pavia. Met de auto was het te gevaarlijk want in het najaar is de Povlakte vaak gehuld in hardnekkige en dagenlang voortdurende dichte mist. De subfaculteit Middeleeuwse Filosofie stond onder leiding van *la professoressa Crisciani* en bestond uit een vijftal onderzoekers, allemaal vrouwen. Ik had de *professoressa* er een paar maanden geleden van weten te overtuigen dat haar onderzoeksgroep voor mijn stage bij uitstek geschikt zou zijn. Maar toen ik de groep afgelopen zomer voor het eerst bezocht, was de verbazing groot want ze dachten dat deze stagiaire ook een vrouw was. Dat ik op een meegestuurde profielfoto duidelijk kaal was en een baard droeg, was kennelijk geen doorslag-gevend bewijs van mijn mannelijkheid. In de middeleeuwse filosofie golden blijkbaar andere argumenten!

Het welkom was niettemin hartelijk en mijn aankomst werd gevierd met een lunch bij een van de restaurants van naam in het centrum van Pavia, de Osteria alle Carceri, de bistro van de kerkers

zozeged. Mmm, wat voorspelde deze naam voor mijn verblijf? Op advies van *la dottoressa* Nagel nam ik een *risotto bianco*, die superlekker zou moeten zijn. Maar naar mijn smaak was de *risotto*, rijst met boter en kaas zonder verdere ingrediënten, wel erg eenvoudig en eigenlijk smakeloos. Op de onverhoedse vraag hoe het smaakte, antwoordde ik uiteraard “*buono*” want ik wilde de middeleeuwen niet tegen me in het harnas jagen. Gelukkig zou Giorgio mij later geheel ongevraagd verbieden juist dit restaurant te bezoeken, als een locatie met te veel pretenties!

Na de lunch vertrok *la professoressa* spoorlags. Niet naar de universiteit maar naar huis om een zieke oude tante te verzorgen die een beroerte had gehad. Mijn *professoressa* vond het vervelend dat ze nu alweer afscheid van mij moest nemen, maar we zouden elkaar de komende maanden ongetwijfeld nog vaak zien. *La* Nagel zou me nu verder rondleiden door de eeuwenoude universiteit. En zo bezocht ik met mijn begeleidster de universiteitsgebouwen, de anatomiezaal, de bibliotheek. Op een gegeven moment kwam het gesprek op wat het beste onderkomen in Pavia zou zijn voor mijn verblijf van een half jaar. Mijn *dottoressa* had werkelijk geen idee hoeveel moeite het ons de afgelopen dagen had gekost om überhaupt onderdak te vinden en gaf me in volkomen onschuld een goedbedoeld advies: “*Dovreste prendere un appartamento con la vista sui tetti di Pavia!* Jullie zouden een appartement moeten nemen met uitzicht over de daken van Pavia!”

Persone serie

Dat was de druppel! Giorgio ontstak in woede over de opmerking die zijn broer Franco net, schertsend, gemaakt had: “*Siete quasi clandestini!*” Jullie zijn een soort illegalen!” Hoe kon hij zo iets zeggen, hoe kon hij zo *maleducato*, onbeleefd, zijn tegenover zulke achtenswaardige personen als wij in de ogen van Giorgio waren. *Persone serie*, *persone brave*. Doordat Giorgio het laatste zo benadrukte, kregen we de indruk dat hij vond dat je zulke personen in Italië niet veel tegenkwam. Zijn er in Italië te veel niet serieus te nemen personen die maar wat beloven en dan iets heel anders doen? Dat gingen we vast nog wel ontdekken. Gelukkig vielen wij volgens Giorgio niet in die categorie.

Hoewel broers, waren Giorgio en Franco totaal verschillende personen. Giorgio was kort en gedrongen als een rugbyspeler, had stug krullend donker haar, droeg een baardje en een bril en alles wat hij deed of zei leek weloverwogen; zijn blik was altijd wat naar binnen gekeerd. Franco was juist lang en slank, kalend en droeg baard noch bril (het laatste met een reden, zoals we later hoorden). Verder was Franco nerveus beweeglijk en impulsief: hij flapte er direct uit wat hij dacht en hij keek je daarbij uitdagend aan alsof hij op een reactie uit was. De broers leken ieder een ander aspect van ‘de Italiaan’ te representeren: Franco de joviale, zorgeloze, vrolijke, niet-serieuze Italiaan, de spreekwoordelijke Italiaan zoals iedere buitenlander zich die voorstelt; Giorgio juist de zorgelijke, pessimistische en enigszins depressieve versie van de Italiaan, zoals je die hier ook vaak tegenkomt. Niet voor niets geeft menig Italiaan op de vraag hoe het met hem gaat niet het antwoord “*bene*, goed” maar “*non c'è male*, niet slecht, het gaat wel.” Franco begroette je echter altijd met een oorverdovend “*Tutto bene?*” Een vraag die retorisch bedoeld was want

hij herhaalde hem daarna steeds als je even stil viel: “*Tutto bene?*” Hij luisterde niet echt. Met Giorgio raakte je echter al snel in een diepgravend en serieus gesprek verwickeld over de tekortkomingen van Italië en haar inwoners en over de eigen uitzichtloosheid. Italië heeft kennelijk twee totaal verschillende karaktertrekken. Is Italië soms manisch-depressief?

Tussen deze tegenpolen van broers ontstond een twistgesprek en het dreigde (in onze oren) uit te draaien op een geweldige ruzie. We verstonden er echter weinig van en vingen alleen de woorden “Schengen (uitspraak: ‘*Sjenghèn*’)” en “*sei pazzo, je bent gek*” op. Ruzie? Ach, nou ja, het was gewoon de gebruikelijke manier van expressie zoals die past bij het Italiaanse temperament. Een typisch geval van veel geschreeuw en weinig wol. Nadat de woordenwisseling beëindigd was, ging Giorgio grommend verder met de ingewikkelde en uitgebreide papierwinkel die hij volgens de antiterrorismewet moest invullen. We huurden als buitenlandse, tijdelijke bewoners zijn appartement en daar wilde de Italiaanse overheid graag het fijne van weten.

Het appartement van Giorgio en Franco maakt deel uit van een zogeheten *condominio*, een appartementencomplex. Deze vind je tegenwoordig overal aan de randen van de stadjes en steden in Noord-Italië: gebouwen van drie of vier verdiepingen hoog, omgeven door een tuin, voorzien van een parkeerplaats en afgeschermd met een hek. Het toegangshek waarmee het terrein rondom een *condominio* is afgesloten (veiligheid voor alles!), is niet zomaar een hek, maar een *cancello a telecomando*, een hek met afstandsbediening! En het is voorzien van een zwaailicht want een huis of *condominio* zonder een dergelijk hek en zonder oranjegeel zwaailicht was als een koning zonder kroon. Je bent pas echt in het leven geslaagd als je een huis hebt kunnen betrekken, mét het automatische, op afstand bedienbare hek, mét zwaailicht. Er hoorden ook waarschuwingbordjes te zijn, om te voorkomen dat er bij het openen van het hek per onge-

luk kinderen geheel automatisch bekneld zouden raken tussen de muur en het hek en zo tot friet zouden worden geperst. Veiligheid voor alles.

De appartementen in het *condominio* van Giorgio en Franco waren bereikbaar via een gemeenschappelijke hal. Er was geen galerij. De kelderverdieping bestond uit boxen en garages. Voor het beheer van het *condominio* was er de onvermijdelijke vereniging van eigenaren, die met argusogen waakte (veiligheid voor alles) en zorg droeg voor reinheid, rust en regelmaat. Het *condominio* lag in de Via Moruzzi, westelijk van het centrum en van het station van Pavia. Eromheen lag een mooie tuin en er was ruim parkeergelegenheid, gereserveerd per appartement, onder een carport. De brandschone hal was bekleed met glimmend natuursteen en er was een lift. En natuurlijk kregen ook wij het beheer over een echte *telecomando* voor het hek, dat uiteraard was voorzien van een mooi zwaailicht. Daarvoor moesten we dan wel van elke verdenking van terroristische neigingen worden gevrijwaard. Giorgio deed zijn best om dit voor ons te regelen maar de papierberg vol ambtelijke taal kostte hem nog behoorlijk wat moeite.

Terwijl Giorgio geconcentreerd bezig was de instructies te decoderen, begon Franco, onaangedaan door de eerdere woordwisseling met zijn jongere broer, een gezellige babbel. Over leesbrillen en het gevaar van multifocale glazen, bijvoorbeeld. Franco had verhalen gehoord van mensen die er mee van de trap waren gevallen, doordat ze de treden niet goed hadden kunnen zien. "Levensgevaarlijk!" beweerde hij. Hij nam dergelijke glazen dan ook niet en, beter nog, hij nam helemaal geen bril, hoewel hij bijziend was. Het jaartal op onze fles jenever van Bols, 1875, las hij dan ook als 1575. Franco had net als vrijwel alle Italianen iets met gevaar en gezondheid. Dat hadden we al gemerkt toen hij ons de buurt liet zien, vlak nadat we in het appartement getrokken waren. Hij wees ons toen op het ziekenhuis, op de *farmacia*, de apotheek, en op het rode én het groene

kruis, die allemaal in onze wijk gelegen waren. Ons kon, als *persone serie*, dus niets gebeuren, zo leek hij te willen zeggen.

En zo woonden we ondertussen al een paar weken in het appartement van Giorgio en Franco, die ons deze avond vrijwaarden van elke mogelijke aanklacht van terrorisme. Daar namen we een echte Nederlandse borrel op. Van Bols, uit 15.. nee, 1875.

La perizia

“Het plafond is tweeënhalve meter hoog, dat zie je zo,” zei Olita, de makelaar, zelfverzekerd. “Nee, het is twee meter zeventig,” was de onverstoorbare reactie van Luigi Buttini, de door ons ingeschakelde *geometra*. Een *geometra* is een typisch Italiaanse deskundige, die van alles in zich verenigt, van bouwkundig ingenieur tot expert vergunningen. Hij is feitelijk onmisbaar bij het kopen en keuren van een huis. We hadden Buttini ingehuurd om het door ons zo begeerde huis in de Oltrepò te komen beoordelen. Op dat huis waren we al aardig verliefd geworden, maar we wilden voorkomen dat we met een kat in de zak zouden eindigen. Dat we makelaar Olita wat dit betreft niet konden vertrouwen, daarvan waren we bij de eerste bezichtiging al overtuigd geraakt.

“Twee meter vijftig,” reageerde Olita geprikkeld en kortaf op de correctie van Buttini. “We meten het na,” concludeerde Buttini, zeker van zijn zaak en voorzien van alle spullen om wat dan ook maar te meten. Het resultaat van dit wedstrijdje vérplassen voor mannetjesputters was dat de hoogte twee meter vijfenzeventig bleek, zodat onze *geometra* won. Wij lachten in onze vuistjes. De beide mannen waren al een tijdje aan het wedijveren over van alles en nog wat, waarbij Olita alsmar achter Buttini aanrende om te zien of hij hem op een misser kon betrappen.

Buttini controleerde alles: klopten de afmetingen met wat er in het kadaster stond, was er niets illegaal verbouwd of aangebouwd, klopte de grootte van het stuk grond? “È tutto in ordine, non ci sono problemi,” riep Olita te pas en te onpas, alsof hij het ons kwalijk nam dat we een echte deskundige hadden ingehuurd om hem te controleren. Maar we hadden ons goed voorbereid en alle rampverhalen over het kopen van een huis in Italië in onze oren geknoopt, dus

Olita kon de pot op. Er was zelfs al een kwestie waar iets niet in orde scheen: de lap grond die Olita's advertentie ons beloofde was maar liefst vijftienghonderd vierkante meter groot. Bij ons eerste bezoek aan het huis had hij ons aangewezen tot waar het terrein volgens hem liep: tot aan het eind van het bakstenen gebouwtje, de *rustico*.

Enmaal thuis na de bezichtiging, midden in de nacht, wakker van de opwinding over het feit dat we ons droomhuis waarschijnlijk gevonden hadden, kwam ik opeens tot de conclusie dat dit niet kon kloppen. Ik vond de hoeveelheid grond die bij het huis hoorde eigenlijk te klein (waar moest het zwembad komen?) en dat zou een reden kunnen zijn om alsnog van de koop af te zien. Maar wacht eens even, dacht ik toen: het huis zelf mat elf bij elf meter, dat was 121 vierkante meter. Op het hele terrein zou het huis dus twintig keer moeten kunnen passen. Maar dat kon nooit op het stuk grond dat Olita had aangewezen.

Nu, met onze landmeter bij de hand, moest het duidelijk worden. Buttini beende met zijn gedrongen lijf door het hoog opschietende (door Olita nog te wieden?) onkruid, struikelend over de resten dakpannen die er door de laatste dakdekkers lukraak neergegoid waren. Olita strompelde er als een opgewonden haantje achteraan. Hijgend riep hij nog eens dat het terrein achter de *rustico* niet bij het huis hoorde en dat je daar niet zomaar kon gaan banjeren: het was *proprietà privata*! Een beetje paniekerig riep Olita naar de eigenaar, om dit bevestigd te krijgen. Maar de eigenaar stond aan de voorkant van het huis en hoorde hem niet. Buttini beende verder, over illegaal terrein. Of toch niet? Nee, want zijn conclusie was dat het stuk grond helemaal doorliep tot aan de muur van het volgende huis. De papieren van het kadaster bevestigden dat. Dat was twee tegen nul voor onze *geometra*!

Olita werd almaar nijldiger en dat terwijl hij al sikkeneurig was toen we vanochtend om half tien aankwamen. "Jullie zijn te laat,"

riep hij bozig. “Nee hoor, half tien was de afspraak,” riep ik. “Nee, negen uur!” bleef Olita volhouden. De eigenaren die met hem meegekomen waren, hadden ook een half uur moeten wachten, maar namen het ons niet kwalijk. “È tutto colpa sua,” zei de vrouw des huiszes glimlachend tegen mij. “Het is allemaal zijn schuld.” Het was duidelijk dat hun verhouding met Olita ook niet best was. Dat kon in ons voordeel zijn. Ik vroeg maar eens aan de eigenaresse of er op dit moment nog andere geïnteresseerden waren. “Er is wel wat interesse,” zei ze, maar het klonk niet overtuigend.

Olita belde ons na het eerste bezoek aan het huis al binnen een paar dagen op om op agressieve toon te vragen waarom we hem nog niet hadden laten weten of we het huis wilden kopen. Alles was namelijk in orde, we hoefden alleen een aanbetaling te doen en een voorlopig koopcontract te tekenen. Maar daar dachten wij, goed voorbereid als we waren, anders over en dat maakten we hem duidelijk ook: “Eerst doen we een *perizia*, een controle ter plaatse en kijken we alle papieren na: kadaster, eigendomsakte, liggende schulden en dergelijke; daarna zien we verder.” “Moet trouwens ook niet worden gecontroleerd of de buren de landbouwgrond niet willen kopen?” vroegen we onze deskundige. Buren hebben namelijk volgens de wet het eerste recht op koop van naburige landbouwgrond als deze op de markt kwam. “No, no, non ci sono problemi,” riep Olita meteen, maar hij ging het toch even vragen aan een collega: en we kregen gelijk.

Na een uur of twee van inspecties kwam Buttini tot de voorlopige conclusie dat het er goed uitzag, sterker nog, dat zo’n groot huis voor de gevraagde prijs een *affare*, een buitenkansje was. Nu hoefden we alleen nog naar het gemeentehuis van Montecalvo Versiggia om mogelijke problemen met bestemmingsplannen weg te nemen en dan zouden we veilig een eerste bod op het huis kunnen doen. We voelden de spanning stijgen. Kon het nog misgaan?

Software potente

De telefoon in ons appartement in Pavia rinkelde. Het was Giorgio, die erg bedeesd klonk. Hij had eerst getwijfeld of hij wel moest bellen, maar het kon niet anders want er was een probleem. Toch vond hij het zó vervelend om erover te beginnen, dat hij eerst had overwogen om het maar te laten zitten. Uiteindelijk had hij besloten dat het toch beter was om ons te bellen, maar nu aarzelde hij weer. “Waar gaat het dan over?” vroegen wij op zijn Hollands, recht voor zijn raap, geen rekening houdend met de Italiaanse bedeesdheid. Nou, hij had het geld van de eerste huur die we betaald hadden, nageteld en er ontbrak honderd euro. Wij vonden dat wel komisch, dat gearzel van die schuchtere Italiaan, die zich in alle bochten wrong om vooral niet onbeleefd te zijn en er daardoor bijna honderd euro bij in zou schieten. We nodigden hem uit om langs te komen, dan betaalden we het ontbrekende bedrag meteen. “Nee, nee, het kan best wachten, dat is geen probleem,” begon hij weer te ontwijken. Maar wij stonden er op om nu te betalen om maanden van geschuifel en schijnbewegingen te voorkomen.

Giorgio kwam samen met zijn broer Franco en had bedacht om tegelijk maar de internetaansluiting te regelen. We hadden al een telefoon- en ADSL-aansluiting en onze laptop stond klaar. Wat alleen nog ontbrak was de software van Alice, de internetprovider van de Italiaanse KPN, Telecom Italia. Dit overheidsbedrijf staat niet bekend om zijn gebruiksvriendelijke software, maar wel om de talloze bureaucratische gruwelverhalen die in menige bar met ingehouden woede door de slachtoffers worden verteld. Het eerste probleem betrof in ons geval echter niet de software maar de bekaabeling: we hadden een verlengsnoer voor de stroom nodig. Voor de installatie konden we wel improviseren, maar er moest ook een

permanente oplossing komen. “*Ce l’ho a casa,*” zei Franco. “Ik heb er thuis nog wel één liggen.” Maar zijn wijze woorden werden niet gehoord ... Ik was namelijk met Giorgio al helemaal verdiept in de software van Alice en we hoorden niets meer. We hadden al snel het gevoel in Alice’s *Wonderland* verzeild te zijn geraakt. Wat was het onoverzichtelijk! Franco zei nog maar eens dat hij een verlengsnoer had en dat wel kon gaan halen ... Maar hij kreeg weer geen antwoord.

“*Per continuare si deve installare il nostro software potente,*” kondigde Alice vrolijk aan. “U moet nu onze krachtige software installeren.” Ik keek Giorgio met twijfelende blik aan. Hij begreep me direct en zei op ironische toon: “Nou? Wil je die potente software van Telecom op je pc hebben?” “*È proprio la parola potente che mi fa paura,*” grinnikte ik. “Het woord *potente* jaagt me juist angst aan.” Maar we hadden geen keus en met mijn ogen dicht drukte ik op de knop ‘*Installazione*’. Wonder boven wonder ging alles goed en de software was geïnstalleerd. Franco had intussen nog twee keer gezegd dat hij een verlengsnoer had en dat wel kon gaan halen. Hij beende nu ongeduldig heen en weer door de kamer. “Wat is er?” vroeg Giorgio. “Ik kan dat verlengsnoer wel even halen, geef me je autosleutels, dan ben ik zo terug,” antwoordde Franco kortaf. En zo geschiedde.

Franco bleef meer dan een uur weg. Met de auto van Giorgio, die nu niet naar huis kon. Dan maar een borrel, weer zo eentje van Bols, een echte Hollandse *grappa*. “Nee, nee, een klein slokje maar,” zei Giorgio. Het werden in afwachting van het verlengsnoer verschillende slokjes. Eindelijk hoorden we Franco de auto parkeren. Beneden knalde de deur van de hal. Hij beende woest naar binnen en was buiten zichzelf, want de kabel had hij niet kunnen vinden. Hij had zijn hele schuur overhoop gehaald, want die kabel moest er gewoon liggen. Een paar dagen geleden had hij hem nog in zijn handen gehad. “En nu was hij niet meer te vinden, *porca miseria!*” We troostten

hem maar met een glaasje van die bijzondere Hollandse *grappa*. Ons kon niets meer gebeuren: onze software was *potente*!

Woordenlijst

<i>a norma</i> – volgens de regels	<i>bloccato</i> – op slot
<i>a offerta</i> – vrijwillig	<i>borlotti</i> – soort boon
<i>a posto</i> – oké	<i>bozza</i> – concept
<i>a voce</i> – voorgedragen	<i>brutto</i> – lelijk
<i>acquadotto</i> – waterleiding	<i>buffone</i> – grappenmaker
<i>affare</i> – buitenkansje	<i>buongustaio</i> – lekkerbek
<i>agenzia immobiliare</i> – makelaar	<i>buonissimo</i> – heel lekker
<i>aglio</i> – knoflook	<i>cancello</i> – hek
<i>agriturismo</i> – vakantieboerderij	<i>cantina</i> – kelder, wijnbedrijf
<i>all'improvviso</i> – zomaar wat doen	<i>cantina sociale</i> – coöperatie
<i>al dente</i> – net aan gaar	<i>canzone</i> – lied
<i>alle urne</i> – naar de stembus	<i>caparra</i> – aanbetaling
<i>amico</i> – vriend	<i>capo pigro</i> – luie baas (Torti)
<i>andata e ritorno</i> – heen en terug	<i>capriolo</i> – hertje
<i>antennista</i> – antenne-installateur	<i>casalinga</i> – huisgemaakt
<i>antipasti</i> – voorafjes	<i>cent'anni</i> – proost
<i>aperitivo</i> – happy hour, borreltje	<i>chimica</i> – chemische lijm
<i>architetta</i> – architecte	<i>ciabatta</i> – slof
<i>argento</i> – zilver	<i>cin cin</i> – proost
<i>arte povera</i> – boerenmeubelstijl	<i>cipolla</i> – ui
<i>articolate</i> – geleed	<i>cipollata</i> – uienfeest
<i>asse</i> – wc-bril	<i>clandestini</i> – illegalen
<i>assegno</i> – cheque	<i>codice fiscale</i> – BSN
<i>astemio</i> – geheelonthouder	<i>cognome</i> – achternaam
<i>autista</i> – chauffeur	<i>collaudo</i> – Italiaanse APK
<i>autonomo</i> – onafhankelijk	<i>colonello</i> – kolonel
<i>bagnato</i> – doorweekt, nat	<i>colpa sua</i> – zijn schuld
<i>bagno alla turca</i> – hurktoilet	<i>come mai</i> – hoe dat zo
<i>barista</i> – barman	<i>comitato</i> – comité
<i>barrique</i> – eiken wijnvatje	<i>commercialista</i> – boekhouder
<i>bastardo</i> – klootzak	<i>complimenti</i> – complimenten

compromesso – voorl.koopcontract
computo metrico – uitwerking
condominio – wooncomplex
contatore – meter
conto corrente – lopende rekening
contraddizione – tegenspraak
coppa – procureurspek
coppia di fatto–gereg. partnerschap
copritetti – dakdekker
così così – zozo
crostata – soort gebakje, vlaai
cucinare – koken
dentista – tandarts
di fiducia – vertrouwens-...
di una volta – zoals vroeger
digestivo – digestif
dilettanti – amateurs, liefhebbers
disegno – ontwerp
dizionario – woordenboek
dolci – zoete toetjes
domani – morgen (niet vandaag)
donazione – gift
donne – dames
dottorandi – promovendi
dottoressa – doctores
è lui – hij is het
è piccolo il mondo – wereld is klein
elettrodomestici – huishoud.app.
elicottero – helikopter
emozione – emotie
enoteca – wijnwinkel
erbette – soort eetbaar onkruid
espresso – kopje sterke koffie
extracomunitari – niet-EG'ers
falegname – timmerman

fannulone – nietsnut
fare bella figura – mooi zijn
farmacia – apotheek
farmacista – apotheker
fatta in casa – huisgemaakt
frane – wegverzakkingen
fratelli – broers
frazione – gehucht
frittata – omelet
funghi porcini –eekhoortjesbrood
fuori – niet goed bij je hoofd
gabinetto alla turca – hurktoilet
geometra – bouwtechnicus
ginocchio – knie
giornalista – journalist
gnocchi – aardappelpasta
gnocco fritto – frituurkussentjes
gommista –bandenhandelaar
grande lavoro – bouwproject
grappa – druivendistillaat
gru – hijskraan
idraulico – loodgieter
il bagno – het toilet
il water – de toiletpot
immobiliare – onroerend goed
impari – oneven
importazione – het importeren
imposta di bollo – waardezegel
in bollo – waterpas
in collina – in de heuvels gelegen
in omaggio – gratis
in ordine - oké
infortunato – ongeluk
ingegnere – ingenieur
interruzione – onderbreking

intonaco – stucwerk
isolante – voorstrijk
macchina – auto
laboratorio – werkplaats
lavanderia – wasserette
luce – elektriciteit
macchina – auto
mafia – maffia
mal di testa – hoofdpijn
maleducato – bruant
malumore – ontstemd
marmi – marmeren platen
medico – arts
melanzana – aubergine
meno male – gelukkig maar
meridiano – zuiderling
meteo – het weer
mi dica – zeg het maar
moca – percolator
modulo – formulier
monosillabi – éénlettergrepen
muratore – metselaar
nascosto – verborgen
nocino – walnotenlikeur
nome – (voor)naam
non c'è male – het gaat wel
non ci sono problemi – niets a.d.hand
non sei capace – je kunt het niet
non sta bene – is ziek
non trasferibile – onoverdraagbaar
nonna – oma
notaio – notaris
occupato – bezet
ora solare – wintertijd
ora legale – zomertijd

orata – goudbrasem, dorade
orto – moestuin
orzo – haver(koffie)
padrini – peetvaders
padroni – baasjes
pagine gialle – de Gouden Gids
palazzo – herenhuis
pancetta – buikspek
passaggiata – wandelingetje
passione – passie
pattini – schaatsen
pavimento – vloer
pazzo – gek
pendenza – helling
pericoloso – gevaarlijk
perizia – technische keuring
permaloso – snel aangebrand
permesso – toegestaan
persiane – luiken
persone brave – goede mensen
persone serie – serieuze mensen
piano piano – rustig aan
pico bello – perfect in orde
polenta – maispap
ponte – brug, lang weekend
porca miseria – wat een ellende
potente – krachtig
poverino – arm schepsel
pranzo – lunch
prenotazione – reservering
prestito – het uitlenen
presto – snel
prete – priester
preventivo – offerte
primi – de eerste gang

la professoressa – hoogleraar (v)
progetto – project
pronto – klaar, zeg 't maar
pronto soccorso – Eerste Hulp
proposta d' acquisto – koopvoorstel
proprietà privata – privé-eigendom
prosciutto – ham
prosecco – spuitwijn, champagne
punto panoramico – uitzichtpunt
puntuale – stipt op tijd
quantità – hoeveelheid
radicchio – soort rode sla of lof
raffreddore – verkoudheid
ravioli – pastakussentjes
razza maledetta – vervloekt ras
residenza – inwonerschap
ricorsa – controle
riduttore di pressione – drukverlager
ringhiera – balustrade
riscaldamento – verwarming
risotto – rijstgerecht
robinia – Amerikaanse acacia
rompere i coglioni – lastigvallen
rustico – schuurgebouwtje
salame – hele worst
salami – worst (vleeswaren)
salotto – verblijfsruimte
salute – gezondheid
salvavita – zekering
santuario – tempel
sbagliato – verkeerd
sconto – korting
secondi – tweede gang
segnalazione – richtingaanduiding
signore – dames

signori – heren
silene – soort wilde anjer
soldi – geld
sommelier – wijndeskundige
sopralluogo – inspectie ter plaatse
spettacolo pirotecnico – vuurwerk
sportello – loket
spumante – spuitwijn, champagne
stanza – kamer
stasi – oponthoud
storto – scheef
strollato – soort cementlaag
stufa – kachel
subito – meteen
tabaccheria – tabakswinkel
taglia media – gemiddelde grootte
tartufo – truffel
telecomando – afstandsbediening
tessera sanitaria – verzekeringbewijs
torcicollo – stijve nek
torrente – bergbeekje
trave – draagbalk
tubi – leidingen
tuffo – duik
turbativa – verstoring
tutto bene? – alles goed?
veline – lekkere wijven (op tv)
vergognati – schaam je
vertigini – duizelingen
vieni – kom hier

Inhoudsopgave

NOVEMBER 2008

I

PAVIA

(september 2007 – februari 2008)

NON CI SONO PROBLEMI
VIA MORUZZI
VISTA SUI TETTI DI PAVIA
PERSONE SERIE
LA PERIZIA
SOFTWARE POTENTE
FRAZIONE CROCETTA
NON SI DÀ IN PRESTITO
SONO FINITI I SOLDI!
GNOCCO FRITTO
PROPOSTA D'ACQUISTO
I PATTINI D'ARGENTO
IL COMPROMESSO
NON STA BENE
LE VERTIGINI
IL FANNULONE
I PEDRA

SERVIZI PUBBLICI
DI FIDUCIA
IL WATER
IL COPRITETTI
TUTTO A NORMA
SEMBRAVA UN PRETE

II

NIEUWEGEIN
(maart – mei 2008)

RITORNO IN PATRIA
IL TRASLOCO
L'ARRIVO

III

MONTECALVO VERSIGGIA
(juni 2008 – juli 2009)

L'ORA LEGALE
UN GRANDE LAVORO
LA RESIDENZA
I FRATELLI
IL MEDICO DI FAMIGLIA

IL MERIDIANO
I DUE PADRONI
PRONTO SOCCORSO
TORTI
COWBOYLAND
VIA MATRIS
IL DURC
UNA CORSA DELLA MORTE
LA CHIMICA
È PICCOLO IL MONDO!
CIAK CIAK
IL COLLAUDO
IL MALTEMPO
IL LABORATORIO
IL MALUMORE
LA TERZA ETÀ
PERSIANE ARTICOLATE
I TARTUFI
PATATE IN TESTA
IL METEO
LA SALVAVITA
SCHOLA REGINA PACIS
LA TELA DI PENELOPE
È ROSSO!
L'ELICOTTERO
LA SCALA
LA CIPOLLATA
STORTO
ALLE URNE
LA PENDENZA

IL CORSO DI CUCINA
L'INTONACO
DEGUSTAZIONE GUIDATA
IL PRIMO TUFFO

EPILOOG

VILLA I DUE PADRONI

WOORDENLIJST

Over de auteur

Stef Smulders is een Nederlander die in 2008 met echtgenoot Nico en hond Saar naar Italië emigreerde om daar een nieuw leven te beginnen. Hij verkocht zijn huis, liet familie en vrienden achter en deed een sprong in het onbekende. Het plan was om in het mooie wijngebied de Oltrepò Pavese een B&B te beginnen. Een geschikt huis was snel gevonden, maar voordat de eerste gasten er konden komen logeren, moesten er heel wat hordes genomen worden ... Nu, bijna vijf jaar later, doet de auteur in het boek *Italiaanse Toestanden - Leven en overleven in Italië* verslag van zijn belevenissen. De aankoop van een huis met een wispelturige makelaar, de verbouwing ervan met een eigenwijze aannemer en de leuke en leerzame ontmoetingen met bijzondere Italianen komen uitgebreid aan bod in een zestigtal humoristische, korte verhalen.

Meer info:

[B&B Villa I Due Padroni](#)

Zie: www.duepadroni.it

Italiaanse Toestanden

LEVEN & OVERLEVEN IN ITALIË

Stef Smulders emigreerde in 2008 met man en hond naar Italië om daar een B&B te beginnen. Hij verkocht zijn huis, liet familie en vrienden achter en deed een sprong in het onbekende. Een huis was snel gevonden maar voordat de eerste gasten er konden komen logeren, moesten er heel wat hordes genomen worden ... Nu, vijf jaar later, doet de auteur verslag van zijn belevenissen in tientallen verhalen waarin evenzovele problemen op geheel Italiaanse wijze worden opgelost, wat vaak tot humoristische taferele leidt. Het kopen en verbouwen van een huis, het importeren en laten keuren van een auto, het afsluiten van een verzekering: het levert allerlei moeilijkheden op die vaak op verrassende manier tot een oplossing komen. In dit boek ontmoet de lezer talloze karakteristieke Italianen, van sympathiek tot schurkachtig, van ontroerend tot onbeschaamd. Echte Italianen van vlees en bloed, de ene keer cliché, de andere keer onverwacht origineel. Maar altijd de moeite van het leren kennen waard.

“Ik heb met plezier gelezen hoe jij als Nederlander naar Italië en de Italianen kijkt. Het was allemaal zeer herkenbaar!”
Sandra di Bortolo (auteur van 'Spaghetti met hutspot')

“Ik heb genoten van je boek, echt super leuk en hilarisch. Ik zag het allemaal voor me! Door jouw boek beleefde ik het echt!”

ISBN 978-94-6203-530-0

9 789462 035300 >